

Ломоносов і українство.

Цими дніми вся освітня Росія святкувала народження великого музика, що від сельської стріхи виник наєтисям любов до науки і своїми власними силами, своїм геземом та енергією дійшов до вершечка годішньої науки. Святкувала пам'ять свого першого, мовляв Пушкін, ученості, —ученого, який мав право на горду заяву, — що від його можна одставати академію, але його від академії — ніколи. Святкували самовільно прояв того генія великоруського народу, що вживання був в образі геніального самовродка. Святкувала заслуги батька російського письменства, що на довгі часи залишив тут борьбу російської літератури. «Святкувала темпер, правда, умовно, бо відля, ні навіть року, коли народився славетний холмогорський рибалка, ми нічим не знаємо, як не знаємо й батькові подій з його надзвичайно широкого життєпису; але ще умовністю не стоять на перешкоді пригадуватись до цього російського сяята всім, кому любі освіти й культура».

Нам, українцям, не тільки з цієї загальської причини варто прислутичтися до вгаданого свята. З першого погляду здавалось б, що нема інших причин для українців, щоб згадати цього типового великоруса, який усієї своєї сили віддав на користь свого народу, який був далекий на ті часи від місцевого письменства, але й характером своєї діяльності. Заголовок — «Ломоносов і українство» — може навіть здатися натяжкою. Проте, коли близьче відмінимо ми в постать цього реформатора сусіднього письменства, то поіміммо в його діяльності чимало рис, які рідкість Ломоносова з нашими діяльностями побачимо нещільно — гірше, зазніки, що єдиний аз тими темами, які одбувалися колись на нашому грунті — яких — так чи інакше — не можемо виникнути з своєї історії. Це, а також схожість літературно-громадських умов за часів Ломоносова в Великорусії з пізнішими обставинами літературно-громадськими на Україні, ро-

вить для нас постать Ломоносова надзвичайно цікавою, навіть помінучи його загальну культурну вагу, як діяч інтернаціональної науки та батька сусіднього письменства, що багатоюше наше було і єсть дуже близьким по-порівню з діяльністю письменника. На загальніх заслугах Ломоносова на його наукових та літературних працях, я не спіннатимусь, — ще зробили їх зробити інші; намістість та рівень широї зображенії та риси його діяльності, якими він може виникнути серед українських специальних узага.

Ломоносова здавна вже мають за реформатора російського письменства, що проклав йому той шлях, яким воно пішло згодом і дійшло аж до теперішньої своєї світової ваги. В одній ювілейній статті було навіть з цього погляду порівняння Ломоносова з Толстим, як альфи і омеги сучасного російського письменства. Але воно саме собою яківсь Ломоносов на той шлях, — він був тільки дитинкою свого часу і вихованецем тієї школи, що панувала в Росії за його молодого віку. А че тодішній і школі давав Ломоносову дуже близькі нам віднини, які йшли — за Україну?

Вже з другої половини XVII віку ці віднини заходять на Москвиану і літературними пляхами й особисто, разом з тими вченнями Київської школи, що пішли поїзданням України в Москвою з'являються на півночі, Сініфіан Славнівецький, Симеон Полозький, пізніше Яворський, Проворовський, Дмитрій Тупталенко й ціла плеядаж менш відомих діячів високо поставлених в Московіані пропіор української науки. Хоч ця наука була тільки абзуково-сучасною європейської освіти й пасла задніх, годуючи переважно азтаріююю сколастичною доктриною, але на Москвиані й вона буде по-новим словом, проклавши і нові методи науки, даючи деякі почутки реального знання, вносючи нарешті відмінні пропти московської первозданності діяльності наукових потреб та інтересів. Літературні твори цих піонерів науки їх письменства теж прямілись на Москвиані, не вважаючи на заході проти них од московських літератур-

них і політичних старовірів. Нарешті школа на півночі, її першим ділом головна в інших, так звана Зікновська академія в Москві, цілком були під керуванням тих самих київських учених. Особливо ці віднини прибрали великою силою за часів Петра I, що помінчиком для своєї реформаторської діяльності писав і анахоре-дияк як раз перед українців, бо вони були розуміли його заходи й мету і допомагали не тільки в страхах, але й в сөвіті.

Покоління Ломоносова, і насамперед сам геніальний рибалка, виховувавось цілком під зачінчими донішту-зливами. Ломоносов як шіхто інший засвоїв їх і в своїй літературній діяльності писав шляхом, проклаваним Кількою, тільки пристосувавши той шлях до місцевого великоруського грунту.

Київські учени принасяли з собою на Москву вироблену літературу музику і навіть теорію мови письменства. То була так звана «слав'яно-російська мова, себто амальгама церковної та народної української». Нату-рально, що на півночі одпадав гаїсон д'єте українських народів і літера-турна мова почала еволюціонувати від бічної «слав'янізації». З другого боку в цій тоді пугітій граматиці М. Смотрицького діало будо теоретично уточнення цієї мови, а в численних українських реториках та пітиках виложено закони літературної творчості. Першому великоруському діячеві лаштальо тільки взяти ці головні норми мови, граматики та літературної теорії і практики та-хідного рідного грунту. Це й зробив Ломоносов.

В своїй граматіці він іде спіdom за Смотрицьким, вважає за свою як самперед граматичну термінологію, в головних рисах та саму, що й дослідну в російській науці. З українських письменників бере він і присклади до своєї граматики, читаючи їх звичайно не тає вимовою, яка була на Україні, а московською. Шою до літературної теорії, то спід українського впливу бачимо ми в тому поділі на «штиль» високій, посередні-

вый і низкій або подміні», які вперше сформулювали у російському письменстві теж Ломоносов. Поділ не був його власною вигадкою, бо він давно вже панував у київських реториках та пітиках, вимагаючи, напр., для трагедії «важкого і високого слова», а для комедії «слога простого, деревенского, мужицкого». Ломоносов тільки перевів теорію стилю й літературної манери на великоруський грунт і для «чинського слога» вточнив стежку великоруським стихом. Робив це він цілком сівдомо, бо тимчас добре ріжанцю «головних» Російських діалектів, якіськівуть три: Московської, Сіверської та Української. «Московської діалектів» главний і при дворі та дворянстві употребительний, а особливо в гіродах, близько Москви лежащих. Сіверської або Поморської ніксько-лько склоняється більше к старому славянському і великої частині Росії занялі Української або Малоросійської більше всіх отмічено і смішено з поясними» — так характеризує Ломоносов відомі йому діалекти. Для літературного вжитку вибирає він діалект московський, «не токмо для важності столичного говору, но и для отличной красоты, а особливо выговоры буквы о без ударения, какъ а, много пріятель». Але, — додає Ломоносов, — «ежели положить чтобы по сему выговору всѣмъ писать и печатать: то должно большую часть Russiа говорить и читать сюда перечитывать насильно». Очевидно, що Ломоносов був ворогом тієї язиковознавчої форми, яку склався вже від тоді налагоджена на українців централісти, і обстоював хоч деякий простір для місцевих мов. Так, оборонячи в орфографії літеру «и», Ломоносов, між іншим, аргументує, що занедбання цієї літери «Малоросіянам, которые въ просторѣ отъ языка неизвестно различаются будуть противъ свойствъ природного языка». Шоб зрозуміти по цій тату, треба пам'ятати, що в старовину на Україні вимовлювалося за, і, та й досі та вимовляється останніми мовами так азаного етимологічного правопису.

На закінченні цікаво буде ще згадати, що першому діловій великоруського письменства доводилось обороняти великоруську мову од тих закінців, якими спрій і заїзді стрібають первозмінні лінди початки письменства народною мовою. Нотка величина зітхувала перед рідною мовою бранин в аргументанті Ломоносова.

Карл ІІІ, Римський Імператор, говорив, що Італіанським языком съ Богом, Французским съ дружиною, Нѣмецким съ поспѣхом говорить прилично. Но великою по Російському языку бывъ искусенъ бы, что и мы со всѣми оными говори-привыкли. Но имена бы въ по-справедливости Ипполитъ, женихъ Фран-цизуского, крѣпость Нѣмландъ, искрѣнность Италіанскаго, говоръ того богоугоднаго и сильнаго изображеніи хрестъ Гре-ческаго и Латинскаго языка. Сильное краснорѣчие Цицероново, великолѣпная Францизуская важность, Овидію приятное витѣніе по торжеству своего достоинства на Россійскомъ языке. Тончайшия философскіе воображенія и разсужденія, ино-размыслии, выстраданные въ сълѣ видимомъ сърономъ мира и въ человѣческихъ обра-щеніяхъ, искрѣнность на пристойныхъ и вѣчъ выражавшихъ рѣчи. И ежакъ чего точно изобразилъ въ поэзии, и въ пьесахъ, и въ посланіяхъ своемъ въ письмахъ, и въ письмахъ привыкалъ коллегиентъ. Кто отстаетъ въ немъ углубляется, употребляя предлогомъ общее философское понятие о человѣческихъ силахъ, таъ увидѣть безъмѣрно широкое по-зование, и на язическое сказать, съда предѣлы и мѣшъ ющее море».

Теперійша російська мова — мова Пушкина, Тургенєва і Толстого — та-кої оборони вже не потребує. Усієї ота національнастія аграря, що галасує коли треба коли й не треба про величність «руського языка» — за ції відмінності сильніється приналіти інші народні мови. Ога пітата з церковного великоруського письменства штандіс жеї буде ім доброю відповіддю; очей голос із славної домовини нахада нагада йм про мілітантів історичній долі і про ту вічну істину, що — «все ми нається, одна правда останеться». Правда — в справедливості і до людей, і до на-родів...

Сергій Ефремов.

Габінак — дужко вже пізно, сюди від-
ки «Кападен» періоди